

Мирончук Н.М. Самоорганізація професійної діяльності як основа професійного зростання викладача вищого навчального закладу // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 69-73.

УДК 378.124.92

Н.М. Мирончук,
к.пед.н., доцент, член-кор. АМСКП,
(Житомирський державний університет ім. І. Франка)

САМООРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В статье рассмотрены причины недостаточной самоорганизации профессиональной деятельности педагогов, следствием которой есть проблемы нерационального распределения времени, личностные переживания, неудовлетворенность профессией. Выделены сущностные характеристики самоорганизации профессиональной деятельности педагога.

Ключевые слова: самоорганизация, самоорганизация профессиональной деятельности.

The article discusses the reasons for the lack of self-organization of professional work of teachers, the consequence of which there is a problem of irrational allocation of time, personal feelings and dissatisfaction profession. The essential characteristics of self-organization of the professional activities of the teacher are highlighted.

Keywords: self-organization, self-organization of professional activities.

Одним із основних завдань діяльності вищого навчального закладу в Законі України «Про вищу освіту» визначено формування особистості, яка здатна вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах. Відповідно до кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів [5], викладач вищого навчального закладу здійснює навчально-педагогічну, навчально-методичну, організаційно-методичну, виховну та науково-дослідну діяльність, що потребує високої культури педагогічної праці, умінь самоорганізації власної діяльності, розумного розподілу власних сил і ресурсів, саморозвитку та самовдосконалення.

Самоорганізація розглядається у зв'язку з різними аспектами професійної діяльності, до числа яких належать: формування навичок здійснення професійної діяльності, організація самостійної роботи студентів, формування й удосконалення самоосвітньої діяльності, самовиховання, самореалізація особистості в діяльності. Проблеми самоорганізації досліджують у соціології

Л.Бевзенко, В.Василькова, І.Пригожин. Названі автори розглядають самоорганізацію як утворення та розвиток керованих «із середини» підсистем, різних за напрямками діяльності та тривалістю існування у часі. В. Бабинцева, В.Литвинович, Т.Морозова, В.Овчинникова досліджують соціальну самоорганізацію студентства.

У контексті розгляду проблеми самоорганізації викладача вищого навчального закладу в професійній діяльності важливими є наукові розвідки щодо професійного становлення, розвитку і самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, А. Деркач, І. Зимня, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.); професійної підготовки викладача, формування його професіоналізму і фахової майстерності (А. Алексюк, О. Антонова, С. Вітвицька, О. Гура, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Д. Чернілевський та ін.). Феномен самоорганізації у педагогіці висвітлено у працях В. Андрєєва, В. Арешонкова, Т. Гури, О. Демченка, О. Євдотюк, С. Кульневича, Т. Шевченко, Т. Новаченко та інших науковців і дослідників. Ідеї самоорганізації у педагогіці застосовуються для осмислення педагогічних явищ, проектування і побудови моделей педагогічних систем, а також застосування в контексті ідеї управління, виховання і предметного навчання, розвитку методичної підготовки майбутніх учителів.

Вважаємо однією з вагомих проблем підготовки фахівця у вищих навчальних закладах формування у майбутніх викладачів вищої школи умінь самоорганізації професійної діяльності, недостатня сформованість яких спричиняє проблеми нерационального розподілу часу, позначається на самопочутті та ступені задоволення професією й впливає загалом на рівень професійного розвитку педагога. З огляду на це ставимо за мету схарактеризувати сутнісні ознаки та принципи самоорганізації професійної діяльності педагога.

Успішність професійної діяльності педагога залежить від багатьох чинників: рівня розвитку пізнавальних можливостей (уваги, мислення, пам'яті, уяви тощо), рівня розвитку здібностей, характеру мотивації, вольових зусиль, професійної спрямованості. Однак зазначені характеристики особистості викладача набувають свого оптимального вияву за умови раціональної *самоорганізації* різних видів діяльності: навчальної, пізнавальної, професійної, саморозвитку, дозвілля тощо.

Досліджуючи вплив умінь самоорганізації навчальної діяльності на процеси адаптації студентів-першокурсників та ґрунтуючись на висновках наукових джерел, Н. Дуднік [2, с. 87] головною проблемою студентів вважає несформованість у них умінь самостійно організовувати навчальну діяльність та раціонально розподілити час. Вона стверджує, що низький рівень навчальної самоорганізації негативно впливає на адаптацію першокурсників до умов навчання у вищій школі, академічну успішність студентів, що, відповідно, зумовлює недостатню професійну підготовку майбутніх учителів до самостійної педагогічної діяльності.

Пілотне вивчення проблем самоорганізації професійної діяльності викладачів коледжів серед головних причин нездатності раціональної

організації праці засвідчує нестачу часу (48,5 %), інертність педагогів (42%), відсутність досвіду організації професійної діяльності та вмінь планування (10,5 %). Зауважимо, що виокремлені респондентами причини є наслідком не сформованості самоорганізаційних умінь: самодисципліни, вміння підтримувати працездатність, планувати діяльність, уміння самомотивації, мобілізування власних сил, виокремлення головних та другорядних справ, розподілу часу і зусиль тощо. Невміння самоорганізувати професійну діяльність за високого рівня мотивації професійної діяльності послаблює перспективи кар'єрного зростання, спричинює переживання через втрачені можливості, вимагає перерозподілу власного часу, частка якого відводиться для виконання професійних справ, що має значення для взаємин у сім'ї, може впливати на самопочуття й зумовлювати проблеми здоров'я особистості викладача.

Дослідження, проведені Е. Соколовою [8], дозволили їй виявити причини недостатнього часу в професійній діяльності педагогів, зокрема: спроби зробити багато справ за один раз (50 %), синдром відкладання (47,2%), нездатність сказати «ні» (44,4%), нечасте делегування (передоручення) справ (30,5%), відволікання (шум) (30,6%), погане планування трудового дня (30,5%). Попри те, респондентами були заявлені й такі причини: незаплановані відвідувачі, приватні розмови, поспіх, нетерпіння.

Дослідниця припускає низку причин, які породжують проблеми особистісних переживань у викладачів: 1) особистісні причини: високий рівень вимог до себе, висока мотивація виконуваної діяльності, що виявляється в прагненні виконати великий обсяг роботи за один раз; 2) проблеми самоорганізації й самодисципліни, що виявляється у поганому плануванні трудового дня і наявності «синдрому відкладання»; 3) недостатнє встановлення і захист меж свого особистого часу, що виявляється в нездатності сказати «ні»; 4) проблема лідерських якостей, що виявляється в досить нечастому делегуванні справ; 5) проблеми організації трудової діяльності в колективі, де нечасте делегування справ обумовлене рішенням керівника колективу. Окремі із названих причин можуть бути усвідомлені, інші – ні, однак кожна з них спричиняє переживання.

Таким чином, можемо вважати, що уміння самоорганізації викладачем власної діяльності дозволить йому не лише ефективно розподілити ресурс особистого і професійного часу, а й за відповідних умов якісно організувати власну професійну діяльність та найповніше реалізувати свій творчий потенціал.

Як відомо, людський організм є саморегульованою системою. Розглядаючи особливості організації навчальної праці, Л. Фридман розрізняє *ситуативну, стихійну, неусвідомлену саморегуляцію й осмислену раціональну самоорганізацію*. Самоорганізація в контексті розгляду організації навчальної праці суб'єктів навчання є сутнісним принципом, на якому ґрунтується організація навчального процесу. Крім того, самоорганізація є осмисленим усвідомленим процесом, на відміну від ситуативної, стихійної й неусвідомленої саморегуляції [9, с.28].

Аналіз змісту понять «організація» та «самоорганізація» праці викладача вищого навчального закладу [6, с. 64-68] дозволив виділити їх сутнісні характеристики, до яких, зокрема, віднесено: уміння організувати себе, цілеспрямованість, активність, обґрунтована мотивація, планування власної діяльності, самостійність, швидкість прийняття рішень і відповідальність за них, критичність оцінки результатів своїх дій, почуття обов'язку, вміння налаштуватися на діяльність і підтримувати працездатний стан протягом тривалого часу без застосування вольових зусиль та інші.

Організація праці кожного працівника, на думку П.Керженцева, визначає успіх діяльності колективу. У цьому зв'язку дослідник виокремлює такі *організаційні принципи* діяльності людини [3, с. 283-285], які можуть бути застосовані й до організації праці викладача вищого навчального закладу: знання виконуваної справи, функцій діяльності; дотримання дисципліни організації, членом якої вона є; вироблення прийомів самодисципліни; рефлексивні уміння: вивчення власних достоїнств та недоліків у виконанні діяльності, вміння критично оцінювати себе; захоплення роботою; вміння розподіляти час; організація робочого місця; самооблік і самоконтроль власної діяльності.

Самоорганізація будь-якої педагогічної праці пов'язана з вольовою саморегуляцією, контролем діяльності, певним самообмеженням.

Контроль діяльності людини є однією з провідних функцій свідомості. Здатність свідомості здійснювати контроль діяльності має моральну природу й, на думку С. Кульневича [4; 5], пов'язана з комплексом інших особистісних функцій: критичність як суб'єктна оцінка внутрішніх станів, ставлень особистості й т.п. та зовнішніх подій; рефлексивність – здібність не тільки знати й розуміти самого себе, але й виходити за межі власного «Я», вивчати, осмислювати, аналізувати події, які переживаються; колізійність – здібність виявляти, ідентифікувати, аналізувати приховані причини подій, виявляти їх підґрунтя, установлювати пріоритети протиріч стосовно суспільних і особистісних цінностей; мотивування – здатність надавати особистісного сенсу подіям і власній діяльності, взаєминам із людьми, прийняттю рішень з обґрунтування власної діяльності за допомогою емоційно-ціннісного і змістово-смыслового переживання соціального і пізнавального досвіду; забезпечення високого рівня духовності життєдіяльності, здатності самозабезпечувати своє життя моральними цінностями, установлювати обмежувачі й регулятори, які запобігають переходу особистості до бездуховної мети і вчинків.

Важливою передумовою належної самоорганізації в педагогічній діяльності постає *самообмеження*. У праці Г. Гегеля йдеться про те, що самоорганізація в освіті методологічно ґрунтується на діалектиці нормативної й творчої сторін діяльності, які взаємно переходять одна в одну. Практичне розгортання творчих потенцій особистості в процесі самоосвіти неможливе без їх нормативного оформлення, тобто самоорганізації. При цьому важливо дотримуватися пропорційності у співвідношенні творчого і нормативного

компонентів у самоорганізації освітньої діяльності. В іншому випадку самообмеження може призвести до вузькоспеціалізованої обмеженості [1].

Самоорганізація професійної діяльності пов'язана із здатністю викладача до мобілізації своїх внутрішніх ресурсів – самосвідомості, самооцінки, самомотивації, самоконтролю, волі, які потребують деякої зовнішньої ініціативи.

Отже, самоорганізація викладача вищого навчального закладу – це діяльність особистості з чіткого впорядкування власної життєдіяльності, яка виявляється в цілепокладанні, цілеспрямованості, самоаналізі, самооцінці, самоконтролі й саморегуляції своїх дій. Викладач із достатньо сформованим рівнем самоорганізації здатен планувати свою діяльність і час, швидко приймати рішення, економно розподіляти власні сили та засоби. У такої особистості має бути сформоване почуття обов'язку, власна гідність, саморегуляція власної діяльності та емоційно-вольової сфери.

Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати: 1) самоорганізація професійної діяльності є актуальним педагогічним феноменом, рівень сформованості якого визначає успішність професійного розвитку й самовдосконалення педагога; 2) несформованість самоорганізаційних умінь є причиною нераціональної організації праці викладача, наслідком якої є недостатня професійна самореалізація, проблеми особистого часу, втома, послаблення здоров'я та інше; 3) формування самоорганізаційних умінь потребує розвитку внутрішніх ресурсів особистості – самосвідомості, самооцінки, самомотивації, самоконтролю, волі та ін., які можуть бути вироблені за відповідних зовнішніх стимулів. Перспективою подальших наукових пошуків є характеристика організаційно-методичних основ формування умінь самоорганізації професійної діяльності у майбутніх викладачів вищого навчального закладу.

Література:

1. Гегель Г.В.Ф. Наука логики / Г.В.Ф. Гегель; [пер. с нем. Б. Столпнер] // Энциклопедия философских наук. – М.: Мысль, 1975. – Т.1. – 452 с. – (Философское наследие).
2. Дуднік Н. Уміння професійної самоорганізації як засіб підвищення адаптованості першокурсників до умов навчання у вищій школі / Дуднік Ніна // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 4. – С. 81-88.
3. Керженцев П.М. Принципи організації / Керженцев П.М. // Наука управлять: з історії менеджменту. Хрестоматія: навч. посібн. / упоряд. І.О. Слепов; пер. з рос. Л.І. Козій, М.І. Матрохіна, П.Л. Пироженко. – К.: Либідь, 1993. – С. 265-292.
4. Кульневич С. От стратегии самоорганизации к тактике личностного воспитания / Кульневич С. // Известия Южноготд. РАО. Выпуск II. Личностно-ориентированное образование в контексте культуры. – Ростов н/Д.: Изд-во РГПУ, 2000. – С. 13-24.
5. Кульневич С.В. Педагогика самоорганизации: феномен содержания: монография / Кульневич С.В. – Воронеж, 1997. – 237 с.

6. Мирончук Н.М. Змістові характеристики самоорганізації праці викладача вищого навчального закладу / Мирончук Н.М. // Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. – С. 64-68.

7. Наказ МОН України № 665 від 01 червня 2013 року «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/1672->

8. Соколова Э.А. Психологические проблемы нехватки времени в профессиональной деятельности /Э.А. Соколова // Вестник Брянского государственного университета. – 2013. – № 1-1. – С. 200-204.

9. Фридман Л. М. Педагогический опыт глазами психолога: кн. для учителя / Фридман Л.М. – М.: Просвещение, 1987. – 224 с.